

ОД ЦРНОГОРСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ДО УСТАВО- ТВОРНЕ СКУПШТИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ (15. АПРИЛ 1945. — 31. ДЕЦЕМБАР 1946. ГОДИНЕ)

Операције Народноослободилачке војске успјешно су се развијале у другој половини 1944, тако да су крајем те године ослобођене територије Србије, Војводине, Црне Горе, Косова и Метохије, Македоније и Далмације. Повољан развој унутрашње и спољнополитичке ситуације позитивно је утицао на даље јачање и учвршћење народне власти и консолидовање живота на ослобођеним територијама.

Значајан корак у изграђивању државне организације и народне власти било је спровођење одлука II засједања АВНОЈ-а о уређењу нове Југославије на федеративном принципу. У току 1944. године земаљска антифашистичка вијећа Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније и Србије одржала су засједања и конституисала се у највише националне, односно покрајинске, законодавне и извршне органе власти.

Други састанак Рузвелта, Стаљина и Черчила, одржан на Криму од 4. до 11. фебруара 1945. године, донио је препоруку о образовању јединствене владе у Југославији и о проширењу АВНОЈ-а посланицима Народне скупштине изабраним 1938. године који се нијесу компромитовали сарадњом са окупатором, док су одлуке АВНОЈ-а морале бити ратификоване од будуће уставотворне скупштине.

Постизање основног циља у разговорима које је водио маршал Тито, председник Националног комитета ослобођења Југославије, са председником емигрантске владе др Иваном Шубашићем (на Вису јуна 1944. и у Београду новембра 1944. године) Кримска конференција је убрзала, па је дошло до формирања јединствене владе Демократске Федеративне Југославије 7. марта 1945. године под председништвом маршала Тита, у коју је ушло и неколико представника избјегличке владе (др Шубашић, др Шутеј и др Милан Грол).

Побједа снага антифашистичке коалиције и коначни пораз Њемачке, као и потпуна побједа народноослободилачког покрета у Југославији, створили су услове за рјешавање политичких питања која су се нашла пред земаљским органима власти. Потреба за образовањем влада федералних јединица била је веома велика, јер су ту функцију вршила предсједништва земаљских антифашистичких вијећа. У том смислу Предсједништво АВНОЈ-а издало је 5. априла 1945. године Упутство о основним начелима за образовање влада федералних јединица Демократске Федеративне Југославије, у којем се истиче потреба да се што прије приступи именовању и организацији влада федералних јединица које ће на својој територији вршити извршне и наредбодавне послове из своје надлежности.

Послије формирања јединствене владе ДФЈ, образоване су током априла — маја 1945. године владе федералних јединица: Србије, Хрватске, Македоније, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Словеније.

ЦРНОГОРСКА НАРОДНА СКУПШТИНА И ФОРМИРАЊЕ ПРВЕ НАРОДНЕ ВЛАДЕ

У условима ослобођења Црне Горе од фашистичке Њемачке и коначног пораза Њемачке у II свјетском рату, када се смирио четворогодишњи ратни вихор који је ову покрајину оставио у згаришту са огромним људским губицима и великом материјалном штетом,¹ дошло је 15. априла 1945. године на Цетињу до Четвртог засједања Црногорске антифашистичке скупштине народног ослобођења (ЦАСНО-а) и преименовања овог тијела у Црногорску народну скупштину (ЦНС). Скупштини је присуствовало 117 вијећника, док је одсутно било 29.

¹ Према званичном извјештају Земаљске комисије за ратну штету, италијанско-њемачки окупатор нанио је велику штету народу Црне Горе у људству и материјалним добрима: убијених или умрлих у логорима 40.446 лица, интернираних, расељених и одведених у логоре 95.346 лица, а инвадираних 26.144 лица. Оштећене су или потпуно уништене 22.354 куће за становање, 53.967 штала и других помоћних зграда, 878 државних зграда, од којих 321 школска зграда. Без крова над главом остало је 25% укупног броја становника Црне Горе. Оштећено је пута у дужини 1510 km и разрушено 30 мостова — гвоздених, камених и дрвених, мањих или већих. Укупна штета рачуната на основу вриједности динара из 1938. године износила је 43 милијарде 813 милиона. Према овој процјени, оштећено је више од 50% свих врста богатства црногорског народа, док се у извјесним подручјима штета креће од 75% до 100%.

Да бисмо употпунили слику ондашњег стања привреде Црне Горе навешћемо још неке податке о њеном разарању у току рата. Непријатељ је уништио 2.709.864 грла стоке, опљачкао преко 360.463.000 kg људске и сточне хране, оштетио или уништио 23.388 хектара плодне земље.

Црна Гора је изашла из рата са око 80.000 становника мање него што би имала у нормалним приликама.

Овом засиједању присуствовали су и вијећници из пљеваљског и бјелопољског среза, који су до тада били чланови Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Санџака (ЗАВНОС). На свом Другом засједању ЗАВНОС је 29. марта 1945. године донио одлуку да се шест срезова Санџака прикључи Србији, а два (пљеваљски и бјелопољски) Црној Гори. Затим је услиједила одлука ЦАСНО-а донијета на Четвртном засједању о прикључењу ових срезова федералној Црној Гори и о примању и укључењу вијећника ова два среза у Црногорску антифашистичку скупштину народног ослобођења. Тако је ЦАСНО проширен са 33 вијећника који су дошли из ова два среза.² На овом засједању Црна Гора је први пут заступљена у данашњим њеним границама.

Овом чину претходило је доношење Закона о претварању ЦАСНО-а у Црногорску народну скупштину и народноослободилачких одбора у народне одборе. Према члану 1. овог закона Црногорска народна скупштина је „највиши орган народне власти и једини законодавни орган федералне Црне Горе“.³ То значи да су карактер власти и његова основна функција остали исти, а да се само мијења облик, који се усавршава и извире из претходног. Добијање нових задатака и промјена имена у односу на највиши орган власти значи да се само прелази из ратног у мирнодопско стање.

Са Четвртим засједањем ЦАСНО-а пређена је још једна етапа, посљедња ратна етапа, у развоју власти. Народноослободилачки одбори више нијесу народноослободилачки као што ни ЦАСНО више није народноослободилачка антифашистичка скупштина, што су синонимима ратног стања, већ су народни одбори, као што је Скупштина — Народна скупштина, што је синоним мирнодопског стања, у коме се Црна Гора налази још од почетка 1945. године. Претварањем ЦАСНО-а у Црногорску народну скупштину и народноослободилачких одбора у народне одборе учињен је значајан корак на учвршћењу и даљем развоју народне власти. Народна власт није више само народна, већ и државна власт.

У оквиру законодавне дјелатности Црногорска народна скупштина је на овом засједању донијела Закон о образовању народне владе, као највишег извршног и наредбодавног органа федералне Црне Горе, затим Закон о тексту и полагању заклетве чланова Црногорске народне скупштине и Одлуку о Предсједништву Црногорске народне скупштине.

Образовањем своје прве владе, 17. априла 1945. године, Црна Гора чини крупан корак на путу остварења јединства свог народа и оживотворења пуне равноправности са осталим наро-

² ЦАСНО 1944—1945, збирка докумената, припремио др Зоран Лакић, Титоград 1975, док. 259 и 260.

³ Служба за документацију Скупштине СР Црне Горе, документ број 163, стр. 1.

дима у оквиру федеративне Југославије. Тиме су испуњене основне тежње црногорског народа и озакоњена његова национална равноправност.

Преношењем извршне и наредбодавне функције са Предсједништва Црногорске народне скупштине на народну владу Црне Горе имало је велики значај за даљи развој извршне власти у Црној Гори.

Анализирајући састав прве народне владе Црне Горе видимо да је њен предсједник, Блажо Јовановић, истовремено и секретар Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору и Бољу и секретар Главног одбора Народноослободилачког фронта за Црну Гору и Боку. И један број министара ове владе има одређене функције у Комунистичкој партији Црне Горе и народни посланици су.

Народна влада Црне Горе одговорна је за свој рад Црногорској народној скупштини или, између засједања Скупштине, Предсједништву ЦНС које у то вријеме има законодавну власт.

Прва народна влада Црне Горе, именована указом Предсједништва ЦНС од 17 априла 1945. године⁴, имала је предсједника, једног потпредсједника и девет министара, који руководе следећим министарствима: унутрашњих послова — Радоња Голубовић, правде — Јефто Павић, просвјете — Пуниша Перовић, финансија — Гојко Гарчевић, трговине и снабдијевања — Вељко Зековић, пољопривреде и шумарства — Јован Ђетковић, индустрије и рударства — Владо Лазаревић, социјалне политике и народног здравља — Михаило Вицковић и грађевина — Петар Томановић. За потпредсједника владе изабран је Петар Комненић. Извјесно је да су министарске положаје у влади покривали ранији повјереници Предсједништва ЦАСНО-а или њихови помоћници.

Прва народна влада Црне Горе објавила је Декларацију, у којој су изложени основни ставови о најбитнијим питањима друштвеног и државног развитка Црне Горе у саставу Демократске Федеративне Југославије. На почетку Декларације каже се „да је црногорски народ својом упорном борбом стекао достојно мјесто међу братским народима Југославије. Он данас са њима заједно изграђује у слободи своју ужу домовину, федералну Црну Гору, и нашу заједничку државу, демократску Федеративну Југославију. Народна влада Црне Горе израз је дубоких демократских тежњи црногорског народа и воље да сам управља својом судбином и, у заједници са осталим братским народима, доконтча велико дјело ослободилачког рата, обнови опустошену земљу и изгради бољи и срећнији живот у нашој моћној и уједињеној држави“.⁵

⁴ Указ Предсједништва Црногорске народне скупштине о именовању владе Федералне Црне Горе, Служба за документацију Скупштине СР Црне Горе, докуменат број 162, стр. 1.

⁵ Исто, докуменат бр. 163, стр. 2.

У Декларацији се позитивно оцјењује оснивање народне владе Демократске Федеративне Југославије, која је израз братства и јединства и воље за заједнички живот свих југословенских народа. Народна влада Црне Горе пружаће, каже се у Декларацији, „сву своју подршку влади ДФЈ, радећи у духу њеног општег плана за ослобођење Југославије, учвршћење и проширење тековина наше борбе, као и изградње и подизања наше порушене земље“.

У Декларацији се даље каже: „Народна влада Црне Горе сматра да су у демократској федеративној Југославији одстранени сви узроци сукоба и неспоразума међу нашим народима и да је црногорски народ учврстио неразрушиво братство и јединство са свим народима Југославије. Кроз заједничку борбу против фашистичког окупатора и великосрпских хегемониста црногорски је народ исковао нарочито чврсто братство са братским народима Србије, са којим се повезао заједничком судбином и зближио у братској љубави као никада у својој историји“.⁶

Прва народна влада, истиче се у Декларацији, заложиле је „са пуном одговорношћу да остварене демократске тековине остану својина народа, да ће их и даље учвршћивати и проширивати и онемогућити све оне који ометају дјело наше борбе и наше изградње“.⁷

У Декларацији влада даље истиче да ће уложити све напоре да што брже обнови привреду и задовољи основне потребе народа. У вези с тим влада позива народ Црне Горе да се „на послу изградње и обнове ослони на сопствене снаге, да развије своје стваралачке способности и користи све могућности које нам даје наша ужа домовина. У томе ћемо имати широку помоћ и подршку свих братских народа Југославије“.⁸

На крају Декларације су изложени програмски задаци прве народне владе Црне Горе, у којима се истичу као најглавнији: „настављање започетог рада на обнови земље по једном општем плану; обнова свих постојећих грана привреде рационалним коришћењем државне имовине и развијањем државног сектора привреде, ослањајући се на задругарство и синдикате и посвећујући пуну пажњу приватној иницијативи; што брже успостављање саобраћаја; подизање порушених домова и школа и помоћ крајевима који су највише настрадали и највише оскудијевали; предузимање енергичних мјера против шпекуланата, црноберзијанаца, ратних богаташа и оних који бесправно гомилају робу; пружање помоћи у кредиту широким ситно произвођачким масама села и града; брига о народном здрав-

⁶ Исто, стр. 2. и 3.

⁷ Исто, стр. 4.

⁸ Исто.

љу, с тим да се свим слојевима народа учине доступним љекови, љекари, болничка њега и заштита; обезбјеђење ратних инвалида, помоћ породицама погинулих бораца у народноослободилачком рату, породицама ратних заробљеника, породицама бораца и жртава фашистичког терора; што повољније рјешење избјегличког питања, побољшање положаја радништва, бољи хигијенски услови рада и социјалне заштите; ревизија и побољшање положаја државних службеника и пензионера, оснивање стручних школа за радничку и земљорадничку омладину; осигурање личне и имовне безбједности, јачање законитости у друштвеном и државном животу, најстрожом контролом спровођења одлука и закона АВНОЈ-а и Црногорске народне скупштине, као и наредба Југословенске владе; даље уређење и развијање народног правосуђа; појачање личне и службене одговорности и одговорности свих органа власти, борба против бирократије, корупције, протекције, саботерства и сличних појава“.⁹

У испуњавању ових задатака прва народна влада Црне Горе ослањаће се на широке народне масе, на њихову стваралачку иницијативу и на друштвено-политичке организације: Јединствени народноослободилачки фронт, Народну омладину и АФЖ.

У листу „Побједа“ из тог времена сачувани су подаци о томе како је народ Црне Горе примио вијест о формирању прве црногорске народне владе. Цитираћемо један исјечак из текста објављеног у броју од 22. априла 1945. године: „Пред зградом Скупштине чекала је маса свијета која је народној влади приредила бурне овације. Маса је давала одушка свом великом одушевљењу клицући: Живјела народна влада федералне Црне Горе! Живио председник владе Блажо Јовановић! Са заставама и транспарентима кренула се поворка улицама града, претварајући манифестације у општеноародно весеље“.

Манифестујући повјерење првој народној влади Црне Горе, народ је у ствари истовремено испољавао спонтану приврженост одлукама Четвртог засједања Црногорске антифашистичке скупштине народног ослобођења, које су Црну Гору афирмисале као равноправног члана заједнице југословенских народа, уједињених у Демократској Федеративној Републици Југославији.

Народна влада Црне Горе по свом саставу, начину рада и циљевима представља значајан корак на путу стварања потпуног јединства народа и оживотворења његове пуне равноправности са осталим народима у оквиру ФДЈ. Од првог дана постојања и рада она је развила сарадњу са савезном владом у Београду и федералним владама, дајући свој допринос рјешавању актуелних питања која се односе на ширу друштвену за-

⁹ Исто, стр. 5.

једницу уопште и посебно на Црну Гору. Управо зато образовање народне владе Црне Горе, заједно са образовањем федералних влада у другим покрајинама, означава доградњу Федеративне Демократске Југославије.

Црногорска народна скупштина изабрала је Предсједништво од 13 чланова.¹⁰ За предсједника Предсједништва изабран је Милош Рашовић; за потпредсједнике изабрани су: за првог Андрија Мугоша, а за другог Јоксим Радовић; за секретара је изабран Нико Павић, а за чланове: Милован Ђилас, Јово Радовић, Милоје Добрашиновић, Веселин Чуквас, Блажо Јовановић, Божо Љумовић, Гавро Џемовић, Саво Челебић и Мухамед Халисмајиловић.

Црногорска народна скупштина формирана 15. априла 1945. године на Цетињу ради под овим именом до 15. фебруара 1946. године, када доношењем Закона о називу Народне Републике Црне Горе,¹¹ који је донијело Предсједништво Црногорске народне скупштине, мијењају назив и Скупштина и Република. Црна Гора постаје Народна Република, а Црногорска народна скупштина — Народна скупштина Народне Републике Црне Горе. Црногорска народна скупштина у овом периоду не засједа, али њено Предсједништво, које има право да врши законодавну власт, доноси у истом периоду 12 закона, 13 одлука и 7 указа. О појединим законима и одлукама донијетим у назначеним периодима већ смо говорили. Потребно је навести још неколико важнијих назива, закона и одлука да би се видјела свеобухватност рада овог тијела. Тако је, на примјер, донијет Закон о изборима за мјесне и средње народне одборе у Федералној Црној Гори; Закон о аграрној реформи и колонизацији за територију Федералне Црне Горе; Закон о привредној банци Црне Горе; Закон о избору судија и присудитеља народних судова у Црној Гори; Одлука о оснивању Врховног суда Црне Горе; Одлука о реорганизацији народних одбора на територији Црне Горе; Одлука о расписивању избора за народне одборе; Одлука о новој административној подјели срезова и утврђивању територија мјесних народних одбора; Одлука о ревизији пензија, помоћи и издржавању самоуправних службеника на територији Федералне Црне Горе; Одлука о признавању права на социјалну помоћ породицама палих у борби против фашизма и реакције у Шпанији и др.

Анализирајући рад Црногорске народне скупштине, односно њеног Предсједништва, и прве црногорске владе може се констативати да су се ови органи у свом раду окренули оним питањима која су била за оно вријеме најприоритетнија: снабдијевање становништва храном, обнова и изградња земље и учвршћивање народне власти, коју је требало прилагодити новим мирнодопским условима. У првом реду требало је органи-

¹⁰ Побједа, број 23, 2. април 1945.

¹¹ Службени лист НР Црне Горе, бр. 5 од 1946.

зовати демократске изборе за локалне органе власти. Ови избори су одржани 30. септембра 1945. године, а бирани су мјесни, градски и средски народни одбори. За јединствену листу Народног фронта гласало је 94% укупног броја бирача. Ово су били први слободни демократски избори у ослобођеној Црној Гори. Према закону, сви грађани који су напунили 18 година, без обзира на пол, вјеру и расу, могли су бирати или бити бирани тајним гласањем. Такође треба нагласити да су Законом о изборима за мјесне, градске и средске народне одборе право гласа имали и припадници Југословенске армије, без обзира на године старости. Према Одлуци о новој административној подјели, коју је донијело Предсједништво Црногорске народне скупштине, дошло је и до реорганизације народне власти. Новом реорганизацијом добијено је 280 мјесних народних одбора (сеоских), 14 мјесних-градских одбора, 3 градока и 17 средских одбора. Велики значај дат је мјесним народним одборима који су били основни органи власти.

ЦРНОГОРСКА ДЕЛЕГАЦИЈА У ПРИВРЕМЕНОЈ НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И УСТАВОТВОРНОЈ СКУПШТИНИ ЈУГОСЛАВИЈЕ

На Трећем засједању 10. августа 1945. АВНОЈ је преименован у Привремену народну скупштину, која је задржала улогу врховног органа власти. Привремена народна скупштина представља прелазну установу ка Уставотворној скупштини. Она је усвојила више законских предлога којима су постављени основи политичком законодавству за изборе за Уставотворну скупштину. Све ове законске акте Привремена народна скупштина није донијела једногласно, јер су против њих били посланици који су чинили опозиционо језгро и који су припадали Демократској странци Милана Грoла.

Није нам задатак да подробније улазимо у приказивање рада Привремене народне скупштине, већ желимо да истакнемо да су црногорски посланици у њеном раду учествовали врло активно, залажући се за општа политичка одређења и дате законске предлоге, а супротстављајући се скупштинској мањини, односно опозицији са Гролом на челу.

Уставотворна скупштина Југославије је изабрана на изборима 11. новембра 1945. године, спроведеним на основу изборног закона Привремене народне скупштине, а конституисала се на основу Закона о Уставотворној скупштини. Засједање Уставотворне скупштине почело је 29. новембра, а завршено 1. фебруара 1946. године. Уставотворна скупштина је прогласила формирање Федеративне Народне Републике Југославије (ФНРЈ). Тиме је и формално укинута монархија и Петру II Карађорђевићу и династији Карађорђевића одузета су сва пра-

ва која су им раније припадала. Уставотворна скупштина обавила је и друге задатке, у првом реду донијела је Устав ФНРЈ, а затим продужила рад као Народна скупштина ФНРЈ.

Црногорска делегација, која је по Закону о Уставотворној скупштини у Скупштини народа имала 25 посланика, а у Савезној скупштини 9, показала је у раду ових скупштинских домова потпуну сагласност са свим другим посланицима, осим са опозиционом мањином. Од 34 посланика из Црне Горе, колико их је учествовало у раду Уставотворне скупштине, у расправама о појединим питањима говорило је 11 посланика.¹²

НАРОДНА СКУПШТИНА НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Рад Народне скупштине Народне Републике Црне Горе обухвата период од девет мјесеци (15. фебруар — 20. новембар 1946. године).

Указом Предсједништва Народне скупштине од 27. августа 1946. године,¹³ Народна скупштина је сазвана у Пето редовно засједање 7. септембра 1946. године на Цетињу. Припреме и организација избора и у том смислу доношење потребних одговарајућих законских аката нашли су се на дневном реду овог засједања. Избор Законодавног одбора и доношење закона о Уставотворној скупштини и о избору народних посланика за Уставотворну скупштину — биле су најважније тачке дневног реда овог засједања. Прво је Скупштина изабрала Законодавни одбор, у који су ушли: Перо Ивановић, Живко Жижкић, Владо Раичевић, Тома Савић, Гавро Цемовић, Радоња Голубовић, Вуко Радовић, Ђоко Павићевић, Милутин Калезић, Јован Ђуровић и Косто Злоковић.

На овој сједници поднијет је извјештај о раду Предсједништва Народне скупштине НР Црне Горе за период од 15. априла 1945. до 7. септембра 1946. године. Народна скупштина је такође потврдила све уредбе, правилнике и одлуке које је влада НР Црне Горе у међувремену донијела.

¹² Црногорску делегацију у Уставотворној скупштини ФНРЈ чинили су посланици: у Савезној скупштини — Блажо Јовановић, Милош Рашовић, Светозар Вукмановић — Темпо, Вељко Зековић, Глиго Мандић, Миле Перуничкић, Велимир Јакић, Панто Малишић и Мирко Кршић, а у Скупштини народа — Милован Билас, Пеко Дапчевић, Марко Вујачић, Саво Оровић, Јован Ђетковић, Митар Бакић, Крсто Попивоца, Душан Ивовић, Андрија Мугоша, Вељко Мићуновић, Петар Комненић, Михаило Грбић, Пуниша Перовић, Радован Зоговић, Гојко Гарчевић, др Обрен Благојевић, Живко Жижкић, Нико Павић, Милоје Добрашминовић, Радоња Голубовић, Мато Петровић, Џеко Хоћић, Маринко Голубовић, Вуко Радовић и Божо Митровић.

¹³ Служба за документацију Скупштине СР Црне Горе, регистарски број 165/1, стр. 1.

Пето редовно засједање Народне скупштине НР Црне Горе одржано је 7, 9. и 10. септембра 1946. године у Цетињу. На сједници одржаној 9. септембра Народна скупштина је усвојила Предлог закона о Уставотворној скупштини. За овај законски предлог гласали су сви присутни посланици — 93.¹⁴ На сједници одржаној 10. септембра Народна скупштина је усвојила Предлог закона о избору народних посланика за Уставотворну скупштину са гласовима свих присутних посланика — 89.¹⁵

РАД НАРОДНЕ ВЛАСТИ НА ОБНОВИ ЦРНЕ ГОРЕ

Резимирајући послове које је народна власт учинила у скоро двогодишњем периоду предједник владе Блажо Јовановић поднио је експозе на сједници Народне скупштине одржаној 9. септембра 1946. године.

У експозеу се поред осталог истиче да је Црна Гора била пуне четири године поприште рата, са свим посљедицама које војне операције остављају на друштво и привреду. Један дио градова и насеља био је уништен. А оно мало индустрије што је Црна Гора имала прије рата било је уништено или се налазило у неисправном стању. У овом периоду влада је започела обнову Црне Горе која је прије рата била једна од најзаостајлијих покрајина Југославије. Разарања која је Црна Гора претрпела у току рата учинила су да се ова република након ослобођења морала борити са огромним тешкоћама. И послје ослобођења глад се као авет надвила над народ Црне Горе. Спријечити глад, шпекулације и шверц, обновити разорену земљу и организовати бригу о бројним жртвама рата — били су огромни задаци који су се постављали пред народ Црне Горе. Обнову организује народна власт, формирана још у току рата, и при томе се ослања у првом реду на масовне антифашистичке организације које су чланице Народног фронта. На обнови најзначајнијих објеката заједно учествују: омладина, војници и праћани. Омладина чини главну снагу на свим радним акцијама локалног и регионалног значаја. Пуна пажња поклања се и идејно-политичком раду омладине, њеном стручном образовању, јачању моралног и политичког јединства и националном зближавању.

Првенство добија обнова саобраћаја, индустрије и пољопривреде. У овом периоду у Црној Гори је изграђено стотину мостова од дрвета, два жељезна моста и један од армираног бе-

¹⁴ Записник II редовног састанка V редовног засједања Народне скупштине НР Црне Горе одржаног 9. 09. 1946. године, Служба за документацију Скупштине СР Црне Горе, регистарски број 8/I.

¹⁵ Записник III редовног састанка V редовног засједања Народне скупштине НР Црне Горе, Служба за документацију Скупштине СР Црне Горе, регистарски број 9/I, стр. 2.

тона, затим један тунел дуг 53 метра и употребљено је 50 хиљада кубних метара туцаника за путеве. Ови су радови омогућили да се сви крајеви у Црној Гори саобраћајно повежу, што је био предуслов да се покрене привредни живот. Изграђени су нови путеви: Дуб—Цуце—Грахово, Камено—Врбање, Даниловград—Слап—Башина вода, Јасен—Велимље, Никшић—Горанско, Мораково—Штитово, Жабљак—Алуга, Буковица—Боан, Колашин—Мушковића Ријека—Раскрсница и пут за Пиперску планину и Кучку планину. Новоизграђени путеви били су дуги 300 километара. Такође је изграђен пут Рожаје—Беране (Иванград) који је био најкраћа саобраћајна веза Црне Горе са Србијом.

Обновљено је пет парних пилања. Оспособљене су за рад електричне централе, које су биле знатно оштећене. Такође су поправљене електричне централе у Титограду и Котору, које су биле потпуно уништене. Поправљено је више порушених водовода — у Цетињу, Никшићу, Даниловграду и Андријевици. Оспособљене су за производњу фабрике: Пивара „Требјеса“ у Никшићу, Фабрика намјештаја у Котору, Фабрика сапуна у Котору, Фабрика за конзервирање рибе у Бијелој. Обновљена су државна пољопривредна добра, воћњаци и шумски расадници, који су били запуштени и оштећени. Извршене су оправке 360 оштећених и порушених јавних зграда — за смјештај државних установа, болница, гимназија и других установа.

За потребе и убрзање грађевинарства подигнуте су црепане у Беранама, Даниловграду и Пљевљима. Започети су радови на изградњи електрана на Слапу и Глави Зете, као и на прокопавању канала у Љешкопољу за снабдијевање Титограда водом. Подигнуто је више нових индустријских објеката: Фабрика намјештаја у Титограду и шест парних млинова у појединим мјестима Црне Горе. Започела је изградња жељезничке цруге Никшић—Титоград. У Пљевљима и Беранама отварају се и раде угљенокопи.

Сви ови радови извођени су са малим бројем стручних кадрова. Рачуна се да је Црна Гора тада располагала само са једном трећином стручњака бивше Зетске бановине.

Органи власти посебну пажњу поклањају сељаку и пружају му помоћ у алату, сјемени и стоци. Основају се у свим општинама набављачко-потрошачке задруге. Основано је, такође, десет сточних и 13 рибарских задруга. У безводним крајевима праве се цистерне и појила за стоку. Подијелено је (сељацима) 50 хиљада оваца и јапњаци, око 900 коња, 415 говеди, 500 мазги и мула и 1.554 прасади. Формиране су тракторско-машинске станице, које су располагале са 42 трактора. У прољећној сјетви 1946. године тракторима је обрађено и засијано 7.150 рала земље. За сушење воћа изграђено је 160 сушница, а за прераду воћа набављене су двије радионице, свака са дневним капацитетом по 700 kg. Набављено је 209 воћарских и ви-

ноградских прскалица, 100 казана за кување пекмеца и 5.000 разних гарнитуре воћарских алата.

Помажући развој државног сектора у пољопривреди, црногорска влада је пришла унапређењу државних добара у Тополици (Бар), Крушевцу (Титоград) и др. Затим је формирала пчеларске и сточарске станице.

Спроводећи аграрну реформу и колонизацију одузето је укупно 180 посједа.

Са материјалном обновом сређивале су се и привредне, социјалне и културно-просвјетне прилике. Црна Гора се постепено опоравља од страховитих посљедица окупације и ратних разарања. Стране новчанице које су биле у оптицају замјењују се јединственим динаром Демократске Федеративне Југославије.

Посвећује се пуна пажња школовању и описмењавању становништва. Описмењавање се врши преко аналфабетских течајева. У назначеном периоду одржано је 290 течајева. Обавезно седмогодишње основно школовање уводи се у Црној Гори законом донијетим 17. априла 1946. године. Седмогодишње основно школовање изводи се у четворогодишњој основној школи и у трогодишњој нижој средњој школи или у вишој основној школи. Умјесто 463 основне школе, колико их је било прије рата, сада их има 570. Нижа средња школа и виша основна школа су државне општеобразовне школе у којима је школовање бесплатно. У крајевима гдје живи албански живаљ отварају се школе на албанском језику.

Нова просвјетна политика тражила је да школа постане доступна свим социјалним и националним слојевима, прије свега сељачкој и радничкој дјечи.

Развијају се и други облици масовног народног просвјеђивања. Отварају се народни универзитети (у то вријеме их има девет), затим домови културе, а формирају се и аматерске групе и читалачки кружоци.

ИЗБОРИ ЗА УСТАВОТВОРНУ СКУПШТИНУ НР ЦРНЕ ГОРЕ

На изборе за избор посланика за Уставотворну скупштину НР Црне Горе 3. новембра 1946. године изашла су 181.654 бирача или 96,38% укупног броја бирача. На изборе нијесу изашла 6.823 бирача, или 3,62% укупног броја бирача. Право гласа имало је 188.477 бирача. Без права гласа било је око 2.300 грађана.¹⁶ На основу права која су дата Законом о бирачким списковима, бирачко право имали су сви грађани — без обзира на

¹⁶ Стенографске бљешке Уставотворне скупштине НР Црне Горе 20—22. новембра и 28—31. децембра 1946, Цетиње 1948, стр. 130.

социјални положај, народност, расу, вјеру и пол — ако су напунили 18 година. Бирачко право имали су и сви припадници Југословенске армије, као и сви они који су били борци Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије без обзира на године старости. Бирачко право нијесу, међутим, имали они грађани који су у Краљевини Југославији са позиција власти одузимали народу демократска права, затим они који су помагали окупатору или се активно борили против Народноослободилачке војске Југославије, као и лица под старатељством.

Према одредбама Закона о избору народних посланика за Уставотворну скупштину број посланика одређује Изборна комисија НРЦГ, на основу укупног броја становништва установљеног пописом од 31. децембра 1945. године, тако да се на сваким 3.500 становника бира један посланик.

Непосредно пред изборе за Уставотворну скупштину НР Црне Горе организација Народног фронта, под руководством Главног одбора Народног фронта Црне Горе, води веома широку акцију окупљања бирача за листу посланика чији је она носилац. Чланови Народног фронта помажу у уређивању бирачких спискова, што је био предуслов да гласачи изађу на изборе. Народни фронт тражи могућности да се на биралишта на дан избора доведе што више грађана, издаје проглас са паролама које позивају на јачање братства и јединства и равноправности народа, развијање савеза радника и сељака и свих других напредних слојева друштва. Народни фронт Црне Горе је позвао на изборе све грађане, осуђујући реакционарну опозицију. Организације АФЖ-а агитују код жена да користе бирачко право.

На изборима за Уставотворну скупштину 3. новембра 1946. године само је Народни фронт поднио своје кандидатске листе. На основу укупног броја становника који је утврђен пописом 31. децембра 1945. године у Црној Гори је формирано 107 изборних јединица и изабрано 107 посланика.

Сваки предложени кандидат за посланика имао је замјеника. У појединим изборним јединицама било је предложено више кандидата. Блажо Јовановић је био предложен и изабран је за посланика у три изборне јединице. Међутим, он је задржао мандат за једну изборну јединицу, како се то и законом тражило, док је мандат за друге двије изборне јединице уступио својим замјеницима Петру Томовићу и Милану Чобелићу. Илија Булатовић је био изабран у двије изборне јединице, па је за једну изборну јединицу уступио мандат свом замјенику Радвану Јелићу.

За кандидате бирани су најбољи и најодлучнији чланови Народног фронта, без обзира на то да ли су родом из изборне јединице за коју се предлажу. Цјелокупном изборном кампањом по срезовима руководили су срески одбори Народног фронта. Формирани су били активни агитатора од представника свих организација: Омладине, АФЖ-а и Синдиката. Изборна кампања почињала је истицањем кандидата.^{16а}

^{16а} По изборним јединицама изабрани су следећи посланици: Адровић Исо, изборна јединица Острос, срез улцињски; Асановић Душан, изборна јединица Љешкопоље — Комани, срез титоградски; Бакић Михаило, изборна јединица Гусиње, срез андријевички; Бановић Лука, изборна јединица Велимље, срез никшићки; Беко Шпиро, изборна јединица Игало, срез херцеговачки; Ђерђ Гегај, изборна јединица Хоти-Груди, срез титоградски; Божовић Владо, изборна јединица Стара варош II, град Титоград; Боровинић Блажо, изборна јединица Луково, срез никшићки; Бошковић Вукосав, изборна јединица Мојковац, срез бјелопољски; Брајовић Јакша, изборна јединица Даниловград, срез даниловградски; Брковић Саво, изборна јединица Улцињ, срез улцињски; Булатовић Илија, изборна јединица Расово, срез бјелопољски; Булатовић Јовица, изборна јединица Међурјечје, срез колашински; Вицковић Михаило, изборна јединица Његуши, срез цетињски; Вујачић Саво, изборна јединица Грахово, срез никшићки; Вујовић Димитрије, изборна јединица Ријека Црнојевића, срез цетињски; Вујовић Лука, изборна јединица Нова Варош, град Цетиње; Вујошевић Ђоко, изборна јединица Горњи Кучи, срез титоградски; Вукићевић Радивоје, изборна јединица Андријевица, срез андријевички; Вуковић Душан, изборна јединица Доња Зета, срез титоградски; Вуксановић Митар, изборна јединица Грбаљ, срез которски; Вушовић Драгица, изборна јединица Никшић II, град; Гарчевић Гојко, изборна јединица Никшић I, град; Голубовић Никола, изборна јединица Матаруге, срез пљеваљски; Голубовић Радоња, изборна јединица Штитари, срез берански; Гопчевић др Мирко, изборна јединица Котор, срез которски; Дракић Спасо, изборна јединица Горња Зета, срез титоградски; Дрешевић Ибрахим, изборна јединица Тузи — Матагужи, срез титоградски; Ђилас Милован, изборна јединица Нова варош, град Титоград; Ђуровић Душан, изборна јединица Печурице, срез барски; Жарић Саво, изборна јединица Главица, срез даниловградски; Журић Милош, изборна јединица Љешница, срез бјелопољски; Ивовић Душан, изборна јединица Косаница, срез пљеваљски; Идризовић Смајо, изборна јединица Затон, срез бјелопољски; Јелић Радован, изборна јединица Горњи Вранеш, срез бјелопољски; Јовановић Блажо, изборна јединица Стара варош, град Цетиње; Јовановић Лидија, изборна јединица Шипери, срез титоградски; Јововић Перо, изборна јединица Жабљак, срез шавнички; Камилић Недјељко, изборна јединица зеленичко-пољанска, срез херцеговачки; Килибарда Тодор, изборна јединица Херцег-Нови, срез херцеговачки; Коматина Миленко, изборна јединица Буче, срез берански; Коматина Радомир, изборна јединица Будимља, срез берански; Комненић Петар, изборна јединица Враћеновићи, срез никшићки; Косановић дон Јосип, изборна јединица Горана, срез улцињски; Костић Микоња, изборна јединица Миоље Поље, срез никшићки; Кривокапић Илија, изборна јединица Бата, срез цетињски; Крстајић Видоје, изборна јединица Шавник, срез шавнички; Лазаревић Владимир, изборна јединица Колашин, срез колашински; Лекић Марјан, изборна јединица Улотина, срез андријевички; Лошчић Јанко, изборна јединица Стругари, срез цетињски; Лукић Василије, изборна јединица Крњице, срез барски; Луковић дон Нико, изборна јединица Шкаљари, срез которски; Луцовић Ђамил, изборна јединица Владимир, срез улцињски; Малишић Панто, изборна јединица Беране, срез берански; Мандић Милован, изборна јединица Трубјела, срез никшићки; Мартиновић Илија, изборна јединица Требјеса, срез никшић-

За посланике Уставотворне скупштине изабране су три жене, или 2,80% посланика. Према социјалној структури Уставотворна скупштина изгледала је овако: интелектуалаца 65 или 60,7%, земљорадника 23 или 21,6%, радника 19 или 17,7%. Највише посланика изабрано је у срезу и граду Титограду — укупно 13 или 12,15%, затим у срезу и граду Никшићу 12 или 11,21%, у срезу бјелопољском 11 или 10,28%, у срезу беранском 10 или 9,34%, у срезу и граду Пљевља 9 или 8,41%, у срезу андријевичком 8 или 7,47%, у срезу и граду Цетињу 7 или 6,54%, у срезовима барском и шавничком по 6 или 5,60%, и у срезовима улињском, даниловградском, херцеговском и колашинском по 5 или 4,67%.

ки; Матановић Видо, изборна јединица Штој — Братица, срез улињски; Меденица Вучић, изборна јединица Црквине, срез колашински; Медиговић Мило, изборна јединица Вирпазар, срез барски; Медојевић Радомир, изборна јединица Недакуси, срез бјелопољски; Меховић Ђамил, изборна јединица Лозна, срез бјелопољски; Микић Миле, изборна јединица Боан, срез шавнички; Милић Радомир, изборна јединица Крстац, срез никшићки; Митровић Божо, изборна јединица Петровац, срез барски; Мршовић Милета, изборна јединица Забрђе, срез пљеваљски; Мугоша Андрија, изборна јединица Нови Бар, срез барски; Нокић Авдулах, изборна јединица Равна Ријека, срез бјелопољски; Ојданић Добрила, изборна јединица Лубниш, срез берански; Омсералић Ђамил, изборна јединица Војно Село, срез андријевички; Оташевић Лазар, изборна јединица Загарач, срез даниловградски; Павићевић Ђоко, изборна јединица Капино Поље, срез никшићки; Павић Нико, изборна јединица Богетићи, срез никшићки; Пејовић Богдан, изборна јединица Жупа Пивска, срез шавнички; Перуничкић Милош, изборна јединица Бељковићи, срез пљеваљски; Петровић Мато, изборна јединица Будва, срез которски; Радевић Александар, изборна јединица Лијева Ријека, срез андријевички; Радовановић Стеван, изборна јединица Стара варош I, град Титоград; Радовић Вуко, изборна јединица Манастир Морача, срез колашински; Радовић Јово, изборна јединица Планина Пива, срез шавнички; Радовић Јоксим, изборна јединица Јеленак, срез даниловградски; Радоњић Милош, изборна јединица Шаховићи, срез бјелопољски; Раковић Мило, изборна јединица Поља, срез колашински; Рашовић Милош, изборна јединица Доњи Кучи — Затријебач, срез титоградски; Самарцић Јово, изборна јединица Рисан, срез херцеговски; Секуловић Новица, изборна јединица Братоножићи, срез титоградски; Селмановић Дервиш, изборна јединица Шевари, град Пљевља; Сјеклоћа Блажо, изборна јединица Лимљани, срез барски; Старчевић Миљко, изборна јединица Попов До, срез пљеваљски; Старчевић Момир, изборна јединица Ковачи, срез пљеваљски; Тмушић Вуко, изборна јединица Полица, срез берански; Томановић Петар, изборна јединица Тиват, срез которски; Томичић Миљан, изборна јединица Петњица, срез берански; Ђетковић Јован, изборна јединица Љешњани, срез титоградски; Ђулафић Милован, изборна јединица Трепча, срез андријевички; Ђулафић Милоград, изборна јединица Плав, срез андријевички; Хоћић Џеко, изборна јединица Лозна, срез берански; Цвјетковић Видо, изборна јединица Бијела, срез херцеговски; Церовић Комнен, изборна јединица град Пљевља; Чагоровић Ђуро, изборна јединица Мосори, срез даниловградски; Челебић Саво, изборна јединица Чево, срез цетињски; Чиндрак Бишо, изборна јединица Вистрица, срез бјелопољски; Чобелић Милан, изборна јединица Бијело Поље, срез бјелопољски; Чоловић Јован, изборна јединица Готовуша, срез пљеваљски; Цаковић Вукоман, изборна јединица Његовућа, срез шавнички; Шошкић Љубо, изборна јединица Велика, срез андријевички; Шћекић Јагош, изборна јединица Бишево, срез берански.

УСТАВОТВОРНА СКУПШТИНА НР ЦРНЕ ГОРЕ

У новијој историји Уставотворна скупштина се јавља као тијело чији је задатак да донесе устав. Тиме се обично њена улога и функција завршавају, мада она може да настави рад на основу властите одлуке као народна скупштина или може да се распусти.

Уставотворна скупштина НР Црне Горе произишла је из избора одржаних 3. новембра 1946. године, спроведених на основу Изборног закона Народне скупштине, а конституисала се на основу Закона о Уставотворној скупштини.

Указом Председништва Народне Скупштине Црне Горе од 8. новембра 1946. године.¹⁷ Уставотворна скупштина је сазвана у засједање за 29. новембар 1946. године у Цетињу. Уставотворна скупштина је засједала од 20. до 22. новембра и од 28. до 31. децембра 1946. године. Укупно је одржано осам сједница.

Уставотворна скупштина конституисана је избором председника, потпредседника и два секретара. За председника је изабран Петар Комненић, за потпредседника Илија Булатовић, а за секретаре Спасо Дракић и Душан Асановић. У оквиру конституисања извршен је избор Верификационог одбора од 10 чланова и формирано је 5 одбора: Уставотворни одбор (14 чланова), Одбор за привреду, план и финансије (7 чланова), Одбор за молбе и жалбе (5 чланова), Административни одбор (5 чланова) и Мандатно-имунитетски одбор (5 чланова)¹⁸. Уставотворна скупштина верификовала је мандате 107 посланика.

Ваља нагласити да је Уставотворна скупштина потврдила Одлуку Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Црне Горе и Боке о претварању овог тијела у Црногорску антифашистичку скупштину народног ослобођења и о конституисању ове скупштине у највише законодавно и извршно тијело Црне Горе, а затим је потврдила све акте које је Црногорска народна скупштина донијела на засједању од 15. априла 1945. године и све одлуке, законе и друге акте Председ-

¹⁷ Службени лист НР Црне Горе, број 22, 14. новембар 1946.

¹⁸ Уставотворни одбор: Боровинић Блажо, Радовић Вуко, Голубовић Радоња, Медиговић Мило, Гарчевић Гојко, Вукићевић Радивоје, Асановић Душан, Чагоровић Ђуро, Ђуровић Душан, Јовановић Лидија, Павићевић Ђоко, Радевић Александар, Жарић Саво и Дрешевић Ибрахим.

Одбор за привредни план и финансије: Лазаревић Владо, Микић Миле, Вујовић Лука, Вујошевић Ђоко, Костић Микоња, Божовић Владо.

Одбор за молбе и жалбе: Ивовић Душан, Радовић Јово, Секуловић Новица, Брковић Саво и Вуксановић Митар.

Административни одбор: Лопичић Јанко, Радовић Јоксим, Ђетковић Јован, Тмушић Вуко, Челебић Саво.

Мандатно-имунитетски одбор: Брајовић Јакша, Дракић Спасо, Коматина Радомир, Радовановић Стеван и Бановић Лука.

ништва Народне скупштине Црне Горе, односно Предсједништва Народне скупштине Народне Републике Црне Горе и Народне скупштине НР Црне Горе донесене на сједницама од 7, 9. и 10. септембра 1946. године. Тиме је Уставотворна скупштина показала да наставља да се креће у развоју и организацији друштва путем који је започет на II засједању АВНОЈ-а и који је даље настављен на засједањима највиших представничких и законодавних органа власти Црне Горе.

Пошто је влада Црне Горе свој задатак да припреми и спроведе изборе за Уставотворну скупштину обавила, њен предсједник Блажо Јовановић поднио је оставку владе. Међутим, оставка није прихваћена и Уставотворна скупштина је дала повјерење влади Блажа Јовановића, па је она наставила рад у нешто измијењеном саставу. Нови министри су: Јово Капичић — унутрашњих послова, Саво Брковић — правосуђа, Јефто Шћепановић — праћевина, Мато Петровић — народног здравља и социалног старања и Радоња Голубовић — предсједник Планске комисије. Своје положаје у влади задржали су: потпредсједник Божо Љумовић, који је добио и дужност предсједника Контролне комисије, министар финансија Гојко Гарчевић, министар пољопривреде и шумарства Јован Ђетковић, министар трговине и индустрије Комнен Церовић и министар просвете Нико Павић.¹⁹

Предлог устава који је влада саставила предат је Уставотворном одбору 13. децембра 1946. године, а овај га је затим ставио на јавну дискусију која је трајала 15 дана. Јавну дискусију о Предлогу устава организовао је и водио Народни фронт Црне Горе. О томе како се народ плебисцитарно изјаснио и прихватио предложени устав говорио је на сједници Уставотворне скупштине народни посланик Никола Голубовић: „Нацрт устава није изнесен (мисли се пред народ — Б. М.) само зато да га чују, него зато да сваки да ријеч да ли се слаже са тим Нацртом устава или не и да слободно да свој предлог за измјене код ма ког члана. И заиста, упознали су се праћани читаве Црне Горе, упознале су се муслиманке под ферецом са сваким чланом Устава и сви су дали свој глас за овај Устав“.²⁰ Међутим, и поред плебисцитарног изјашњавања и прихватања Предлога устава од стране народа, било је појединих људи који нијесу могли схватити суштину југословенске федерације која се предлаже Уставом, већ су сматрали да је то сукоб двије власти — савезне државе са федералним државама — и да Црна Гора губи од своје суверености преношењем низа функција на савезне органе.

¹⁹ Стенографске биљешке Уставотворне скупштине НР Црне Горе 20—22. новембра и 28—31. децембра 1946, Цетиње 1948, стр. 37.

²⁰ Исто, стр. 101.

Уставотворна скупштина је 31. децембра 1946. године једногласно и у цјелини усвојила Предлог устава НР Црне Горе и донијела одлуку о проглашењу Устава.

На предлог десет народних посланика Уставотворна скупштина је донијела одлуку да продужи рад као Народна скупштина НР Црне Горе. Указом Президијума Народне скупштине НР Црне Горе 31. децембра 1946. године Народна скупштина НР Црне Горе је сазвана у Прво засједање за 1. јануар 1947. године.²¹

Уставотворна скупштина НР Црне Горе природни је наставак развоја народне власти и представничког система опште у Југославији. Овим чином завршен је један период развоја народне власти и започео нови. Први период почиње формирањем ЗАВНО-а (Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења) Црне Горе и Боке 15. новембра 1943. године у Колашину, кад су ударани темељи изградњи народне власти, и затим претварањем овог тијела у ЦАСНО (Црногорска антифашистичка скупштина народног ослобођења) 14. јула 1944. године, такође у Колашину. Овај период се наставља претварањем ЦАСНО-а у Црногорску народну скупштину 15. априла 1945. године у Цетињу и преко Народне скупштине НР Црне Горе траје све до почетка рада Уставотворне скупштине.

Карактеристика ове прве етапе јесте то што се народна власт развија у условима борбе против окупатора и у условима обнове и изградње земље.

Други период, започет радом Уставотворне скупштине, када су обнова и изградња земље били при крају, означен је вишим степеном развоја производних снага друштва, када су постојали услови да се приступи законодавном устројству народне власти са пуниим демократским учешћем свих грађана. Први пут у својој историји народ Црне Горе је преко Уставотворне скупштине донио демократски устав. Устав одређује оне органе који врше државну власт. Држава настаје чим добије устав, настанак устава је у ствари настанак државе. Према томе, црногорска држава доношењем Устава започиње свој ход заједно са другим државама у равноправној заједници ФНРЈ на основу права на самоопредјелјење, укључујући право на отцјепљење.

Уставна основа Црне Горе заснивала се на одлукама Другог засједања АВНОЈ-а и одлукама ЗАВНО-а за Црну Гору и Боку, као и другим одлукама уставног значаја, нарочито Уставу ФНРЈ донијетом од стране Уставотворне Скупштине ФНРЈ 31. јануара 1946. године.

²¹ Указ о сазивању Народне скупштине НР Црне Горе у прво ванредно засједање, Служба за документацију Скупштине СРЦГ, регистарски број 168/1.

Устав НР Црне Горе правно је оформио све тековине народнослободилачке борбе у оквиру суверенитета који је НР Црна Гора Уставом ФНРЈ задржала за себе и поставио правни темељ за даљи развој и напредак Црне Горе.

Народни одбори као облик државних органа оснивани су током народнослободилачког рата и по његовом завршетку. Устав ФНРЈ и Устав НР Црне Горе правно утврђују оно што су народи Југославије у организацији државне власти у току рата створили. Одредбама члана 7 Устава НР Црне Горе каже се: „сва власт произлази из народа и припада народу“.²² Организација државне власти заснивала се на принципу јединства власти и демократском централизму. Народни одбори (мјесни, градски и срески) самостални су у вршењу власти на својој територији и старају се о примјенама закона, одлука и уредби. Централизација власти огледа се у томе што виши органи власти и државне управе имају право контроле нижих органа, а њихове одлуке могу поништити. Народни одбори одговарају за свој рад бирачима. Народни посланици такође за свој рад одговарају бирачима и могу бити опозвани од своје бирачке јединице. Зборовима бирача народни одбори подносе извјештај о свом раду. Народни одбори бирају извршне одборе и управне органе из своје средине, који су за свој рад одговорни свом народном одбору. Такође народни одбори, односно срески, градски и Народна скупштина НР Црне Горе, бирају и разрјешавају судије среског, односно окружног и Врховног суда НР Црне Горе, који за свој рад одговарају овим тијелима.

Народна скупштина НР Црне Горе је врховни орган државне власти у Републици.²³ Скупштина је и највиши представнички орган у Републици. Народна скупштина поред послова који су пренијети у надлежност Народне скупштине ФНРЈ (послови остварења економске и политичке узајамне помоћи и сарадње, као и послови заједничке одбране независности и народне слободе) врши законодавну власт, мијења и допуњује устав, именује и разрјешава владу, распушта Скупштину прије истека мандатског периода или јој продужује мандат.

Скупштина бира Президијум Народне скупштине од 15 чланова, који за свој рад одговара Скупштини. Президијум врши, поред осталог, сљедеће послове: расписује изборе на Народну скупштину и сазива засједање Народне скупштине, даје обавезна тумачења закона, проглашава изгласане законе, издаје указе, расписује народни референдум, између два засједања Скупштине поставља и разрјешава на предлог предсједника владе поједине чланове владе, затим мијења, укида или спаја постојећа министарства или комисије.²⁴

²² Устав НР Црне Горе, члан 7. стр. 1.

²³ Исто, члан 53, стр. 7.

²⁴ Исто, члан 74, стр. 10.

Највиши извршни и управни орган државне власти је влада, која има министарства за поједине ресоре. Устав је дао значајна овлашћења влади и њен је положај био веома јак, она је могла доносити „уредбе са законском снагом“,²⁵ чиме су оне у области привреде и финансија добијале дио законодавних компетенција независно од тога што су морале накнадно да се подносе на одобрење Народној скупштини.

Многа рјешења у Уставу спроводила су се у току народно-ослободилачке борбе, као на примјер: једнакост мушкараца и жена, забрана изазивања расне, националне и вјерске мржње и раздора, начела аграрне реформе, изборно право, поступак конфискације као специфичне форме стварања општенородне својине.

Право да бира и да буде биран у све органе државне власти, како то истиче Устав НР Црне Горе, имају сви грађани који су навршили 18 година старости, без разлике на пол, народност, расу, вјероисповијест, ступањ образовања и мјесто становања.²⁶ Овим правом знатно је повећан број бирача у односу на претходно стање, када је бирачко право почињало од 21 године старости. Као што смо већ рекли, жене сад први пут добијају право гласа, које су заправо стекле у народнослободилачкој борби. Грађани који се налазе у Југословенској армији такође имају право гласа. Бирачко право не уживају само лица под старатељством, лица која су судском пресудом лишена бирачког права и лица која су савезним законом изгубила бирачка права.²⁷

Одредбама Устава црква је одвојена од државе, а брак је пуноважан једино ако је закључен пред надлежним државним органима. Школа је такође одвојена од цркве, а основна настава је обавезна и бесплатна.²⁸

Одредбе Устава о друштвено-економском уређењу регулишу три система привреде: државни, задружни и приватни.²⁹ Државни сектор имао је одлучујућу улогу, с обзиром на средства која су се налазила у његовом власништву. Нарочито је овај сектор проширен доношењем Закона о национализацији приватних привредних предузећа од стране Народне скупштине ФНРЈ 5. XII 1946. Задружни сектор се сматра као саставни дио државног сектора. Ради се заправо о помоћи државе сиромашним слојевима сељака на задружном удруживању. Приватни сектор није укидан у новом систему друштвено-економских односа, али његова дјелатност није смјела да се заснива на екс-

²⁵ Исто.

²⁶ Исто, стр. 3.

²⁷ Исто.

²⁸ Исто, члан 25, 26 и 38, стр. 4 и 5.

²⁹ Исто, члан 14, стр. 2.

плоатацији и икоришћавању туђег рада. Административним мјерама и путем пореза државна власт је могла да одређује границе и оквире рада приватног сектора.

Устав такође предвиђа планску привреду, планирање на свим пољима. Умјесто стихије и анархије у производњи, држава организује планирање, што је једна од битних карактеристика социјалистичке револуције уопште.

Аграрна реформа и колонизација већ су биле ријешене прије доношења Устава, и то републичким и савезним законом о аграрној реформи и колонизацији. У Уставу се прецизира да земља припада ономе ко је обрађује, а да држава заштићује и помаже сиромашног и средњег сељака, док се одређивање максимума приватног земљишног посједа препушта закону.

Заступајући општу политику југословенског социјалистичког друштва, истакнуту у многим актима донесеним још у току народноослободилачке борбе о равноправности националних мањина, Устав НР Црне Горе потврђује то право чланом 13: „Националне мањине у НР Црној Гори уживају право и заштиту свог културног развитка и слободне употребе свог језика“.

Доношењем Устава НР Црне Горе од стране Уставотворне скупштине завршена је изградња њене државности у оквиру заједнице ФНРЈ.

Мр Бранислав Маровић